

נענועים

ונטילת לולב בסוכה

משה שווערד

1. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לז עמוד ב

משנה. והיכן היו מנענעין? בהודו לה' תחילה וסוף, ובאנא ה' הושיעה נא, דברי בית הלל, ובית שמאי אומרים: אף באנא ה' הצליחה נא. ...

גמרא. נענוע מאן דכר שמיה? - התם קאי: כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו - כשר. וקאמר: היכן מנענעין. תנן התם: שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה? מניח שתי הלחם על גבי שני הכבשין, ומניח ידו תחתיהן ומניף, ומוליך ומביא, מעלה ומוריד, שנאמר באשר הונף ואשר הורם. אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא - למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד - למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתנו הכי, אמר רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מוליך ומביא - כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד - כדי לעצור טללים רעים.

2. בית הבחירה למאירי מסכת סוכה דף לז עמוד ב

אמר המאירי היכן היו מנענעין וכו' שאלו בגמרא נענוע מאן דכר שמיה כלומר שיעקר הדבר ודאי בנטילה הוא וכמו שאמרנו מדאגבדיה נפק ביה והיכן מצינו שיהא צריך נענוע בנטילה עד שהוא שואל היכן מנענע והשיבו שהוא מוסב על מה שאמרנו במשנה לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע ופירשנו בה וכדי לנענע ומתוך כך הוא שואל היכן היו מנענעין ור"ל מלבד הנענוע שהוא מנענע בשעה שבא לברך עליו לצאת ידי חובת נטילה שעל אותה נטילה אין מקום לשאול היכן אלא שבאיוז שעה שביום שהוא רוצה מברך ונוטל ומנענע אלא שקבלה היתה בידם שאף בתוך ההלל היו מנענעים להתעוררות שמחה ועל אלו הוא שואל היכן ולא הוצרך להזכיר במשנה שבשעת הברכה צריך נענוע שקל וחומר הוא אם במקומות שבתוך ההלל צריך כל שכן בשעת הברכה שהוא עיקר ...

3. שו"ע אורח חיים - סימן תרנא

(ח) ינענע בשעה שמברך. וכן ינענע בהודו לה', פעם אחת (ומנענעים בכל הודו שיאמרו) (טור והרא"ש); ובהודו לה' שבסוף, שכופלים אותו שליח ציבור והצבור, מנענעין שני פעמים; וכן באנא ה' הושיעה נא מנענע שני פעמים, לפי שכופלים אותו: הגה - וי"א שהש"צ מנענע ג"כ כשיאמר: יאמר נא ישראל כו', אבל לא ביאמרו נא, וכן נהגו (ההגות אשר"י פ' לולב הגדול ומהרי"ל ומנהגים):

4. רש"י מסכת סוכה דף לז עמוד ב

למי שארבע רוחות שלו - מצוה זו אנו עושין לשמו, כן מראה בהנפתו.

5. ספר בניהו בן יהוידע על סוכה דף לז/ב

שם מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו וכו'. נראה לי בס"ד בארבע רוחות מכוין לשם הוי"ה דידוע דארבע רוחות הם בסוד שם הוי"ה כיצד דרום כנגד יו"ד וצפון כנגד ה"א ראשונה ואות וא"ו כנגד מזרח ואות ה"א אחרונה כנגד מערב הרי בארבע רוחות מכוין לשם הוי"ה ואח"כ מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו דמכוין בזה לשם אקיה שהוא בסוד הבינה דנפקו מינה בחינת שמים ובהינת ארץ דאיתא באותיות דרבי עקיבא מעלה ומטה נחתמו בשם אהי"ה והיינו אותיות א"ה למטה ואותיות י"ה למעלה ולכן תחלה ינענע למי שארבע רוחות שלו שהוא שם הוי"ה ואח"כ יעשה במעלה ומטה למי שהשמים וארץ שלו שהוא שם אהי"ה שהוא בסוד הבינה ודו"ק:

6. ספר תורת חיים על סנהדרין דף לח/ב

אדם הראשון מין היה וכו'. הא פשיטא דאדם הראשון חסיד גדול היה כדאיתא בפרק עושין פסין רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלישים שנה כו' ולא פליגי הכא אלא בשעה שאכל מן העץ מה היתה כוונתו וס"ל לרב דבאותה שעה נורקה בו מינות מדכתיב איכה אן נטה לבך והיינו מינות כמו שאמרו ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות שנוטה לבו לצד אחר ור' יצחק סבר דאותה שעה משך בערלתו ורב נחמן סבר דבאותה שעה כפר בעיקר אבל אחר שראה שנקנסה מיתה על ידו חזר בתשובה והיה חסיד גדול:

ונראה דפליגי עד היכן הגיע החטא דמאן דאמר איכה אן נטה לבך ס"ל כמ"ד עץ שאכל אדם הראשון אתרוג היה ולדידיה נראה דאיסור עץ הדעת הוא רמז שיהא לבו של אדם דבוק בו בהקב"ה תמיד לא יפרד עולמית כמ"ש ובו תדבק לפי שהוא יתברך נמשל לאילן כביכול כידוע והיינו מה שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס ואמרו אחר קיצץ בנטיעות ולבו של אדם אשר שם משכן הנשמה הנאצלת ממנו יתברך כנר מנר נמשל ודומה לאתרוג כדאי' במדרש רבה פ' אמור לכך גזר הקב"ה שלא יאכל מן העץ כדי שלא יפריש לבו ונשמתו ממנו יתברך נמצא כי במה שעבר על הציווי קצץ בנטיעות והיה דומה לאחר שהיה מין והיינו דדריש איכה אן נטה לבך לפי שעל ידי שקיצץ האתרוג הדומה ללב מן האילן נטה לבו ממנו יתברך ולא האמין בו. ואולי מהאי טעמא כשמנענעין האתרוג ולולב מוליכין ומביאין אותן לכל הקצוות רמז שאנחנו חוזרין להטות לבבינו ושאר כל ראשי האברים אל הקב"ה המולך בכל הקצוות כדי לתקן בזה חטאו של אדם הראשון:

7. יסוד ושרש העבודה

"יעיין אדם בכתבי האר"י ז"ל מהתיקונים הנפלאים והנוראים הגעשים בעולמות העליונים הקדושים ע"י הנענועים, וידע מה העבודה הזאת לנו עם קדוש, ואז בודאי יגיל וישמח שמחה עצומה עד מאד בעת הנענועים, מהתיקונים הנפלאים והנוראים שנעשו על ידו בעת ההיא בעולמות העליונים הקדושים, ועושה בזה נחת רוח גדול ליוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד.

וגדול מעלת הנענועים, הלא הם באו כמה פעמים בזה הקדוש, לאו כל מוחא סביל דא, לכוון כוונותיו, ואתה אנש כערכי תכוון כוונה פשוטה ההכרחית ומינה לא תזוע. והיא, שבכל הולכה והבאה שבכל נענוע ונענוע, יכוון במחשבתו בזה הלשון: "לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה לעשות נחת רוח ליוצרו". ובודאי ברור הוא לכל משכיל, שאם יכוון כוונה זו בשמחה עצומה מאד, יחשב לפני המקום ברוך הוא, כאילו כיוון בכל הכוונות שכיוונו בהם אנשי כנסת הגדולה".

8. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מב/א

מדאגביה נפק ביה

9. לבוש אורח חיים סימן תרנא סעיף ה

מן התורה בלקיחת הגבהה בעלמא סגי כמו שנתבאר לעיל, דכתיב ולקחתם שכיון שהגביהו יצא, אבל חז"ל [סוכה לו ע"ב] אמרו שצריכין לנענע, ואסמכוה אקרא דכתיב [דברי הימים א טז, לג] אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ, כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבא לשפוט את הארץ דהיינו ביום כיפור, והכוונה לפי שביום הכיפורים באין לדין ישראל ואומות העולם, ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב. נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם, כאדם היוצא לפני השופט זכאי ונותן השופט מקל או דבר אחר לסימן שהוא יצא זכאי וישמח בו, והניענוע הוא הרינון, הלכך ינענע מיד בשעת הברכה, וכן בשעת קריאת ההלל, שהוא השיר והשבח להקב"ה על נסיו ונפלאותיו אשר עשה עמנו ירנן ג"כ בעצי היער.

10. ספר אבודרהם סדר תפלת סוכות

שחרית נכנסין לבית הכנסת ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כמו בשבת, ומוסיפין אחר יושב בסתר עליון למנצח משכיל לבני קרח כאיל תערוג (תה' מב). וגם מוסיפין אחר מזמור שירו לה' שיר חדש. שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי (שם קכב) ומתפללין כמו בערבית וחוזר ש"ץ התפלה ואח"כ נוטלין הלולב ומברכין עליו על נטילת לולב, נטילה היא כמו לקיחה שנאמר (ויקרא כג, מ) ולקחתם לכם. ונטילה לשון חכמים הוא במקום לקיחה כדאמ' נוטל אדם את לולבו ועוד ע"ש שהוא מעלה ומוריד וכתיב וינטלם וינשאם כל ימי עולם ולכך אומר לשון נטילה שהיא הרמה וגם מדכתיב (שמות כט, כז) אשר הונף ואשר הורם גמרינן בקרבנות מעלה ומוריד מלשון הורם. וינטלם הרי הוא כמו וירימם. וכפל לשון הוא של וינשאם. ואין מברכין על הנענוע שהוא מדרבנן אלא על הנטילה שהיא מדאורייתא. ואח"כ אומר שהחיינו.

11. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כט/ב

לולב הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר רבי יהודה אומר יאגדנו מלמעלה ציני הר הברזל כשירות לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר:

12. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לב/ב

אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפה ורבי פרנך אמר רבי יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפה תנן לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר אימא וכדי לנענע בו כשר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה

13. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מב/א

קטן היודע לנענע חייב בלולב:

14. חתם סופר מסכת סוכה דף מב עמוד א

קטן היודע לנענע. צ"ע אי מן התורה מדאגבי נפיק ב' בלי שום נענוע למה לא יחנך הקטן היודע ליקח לולב בידו אפי' בלי נענוע ומשמע בודאי מדשיעורא דלולב שיצא מהאגד כדי לנענע בו ואי לא"ה לא יי"ח א"כ ש"מ הל"מ היא שצריך לנענע עכ"פ נענוע כל שהוא דהרי שיעורים הל"מ וא"כ מה הי' צריך לשנויי לעיל בשהפכו או שהוציאו בכלי תיפוק לי' אע"ג דאגבי' עדיין לא נענע בו וכעת צ"ע ועמ"ש תוס' לעיל ל"ז ע"ב סוף ד"ה בהודו לה' כי טוב וי"ל ראוי לביילה בעי' שיהי' האדם ראוי לנענע והלולב ראוי לנענוע ואז יי"ח בהגבהה בלי נענוע:

15. שו"ת בנין ציון סימן לג

שאלה - מי שלא מצא שופר אלא בפחות מכשיעור טפח אם יכול לתקוע בו ב"ט של ר"ה ולברך עליו. תשובה - הדין ששיעור שופר טפח אתי מברייתא דנדה (דף כ"ו) ... דיש לחקור אם ה' שיעורי טפח דחשיב ר"א בנדה הם כולם הל"מ או אם גם שיעורי דרבנן חשיב בהדיהו ...

וכן יש להוכיח ג"כ דלא כל השיעורים הל"מ הם מטפח דלולב דמה דבעי טפח אתי מהא דתנן כל לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע בו כשר ומפרש בגמרא סוכה (דף ל"ב) וכדי לנענע בו דהיינו שצריך טפח יותר כדי לנענע הרי שהטפח הוא משום נענוע והנענוע עצמו לכאורה אינו מן התורה שהרי שם (דף מ"ב) אמרינו והא מדאגבהי נפיק בי' ואי ס"ד צריך נענוע מן התורה מאי קושיא הא אכתי טריד טרדא דמצו' כיון דלא נענע וכ"כ גם התוס' שם (דף ל"ט) דנענוע אינו רק מכשירי מצו' בעלמא ולא מעכב כדאמרינן סוף פרקין מדאגבהי נפיק בי' ע"ש וכיון דהנענוע עצמו אינו מחייב נטילת לולב דאורייתא היאך אפשר שנמסר למשה מסיני שיעור טפח בלולב כדי לנענע ובוזה יש ליישב מה שדקדק הר"ן אהא דתנן לולב שיש בו ג"ט וטפח כדי לנענע בו למה לא קתני סתם

דלולב בעי ד' טפחים והר"ן תירץ דקמ"ל אם ההדס וערבה גבוהים הרבה צריך שיהא שדרו של לולב למעלה מהן טפח כדי לנענע והר"ן בזה לשיטתו אויל דפסק כן כמשכ"ה ב"י סי' תר"ן בשמו וכנראה שיצא לו זה מן הדקדוק שבמשנה אבל הר"ף והרמב"ם והרא"ש והטור וש"ע חולקין עליו וס"ל דלמעלה אין להם שיעור וא"כ לשיטה זו קשה כנ"ל למה לא קתני שלולב צריך ד' טפחים ולפי דברינו א"ש דע"כ צריך לחלק דשיעור דג' טפחים כנגד אורך הדס וערבה הוא הל"מ ומעכב אבל הטפח כדי לנענע בו אינו רק לכתחלה ולא מעכב כיון דהנענוע עצמו אינו מעכב ולכן אתי פסק רבינו ישעיה שפיר אפילו לדידן דפסקין דעל כל הפסולים לא יברך מכ"מ על לולב של ג' טפחים יכול לברך דהטפח של נענוע החסר אינו מעכב אבל על פחות מג' טפחים לא יברך כיון דזה מדאורייתא פסול. וע"פ זה גם מי שאין לו רק שופר פחות מטפח יכול לברך עליו כיון דמדאורייתא אין לו שיעור כנ"ל א"כ יכול לקיים בו מצות שופר דאורייתא ואף דמרבנן צריך שיעור טפח ויש כח להכמיר לעקור מצו' דאורייתא בשב ואל תעשה זה דוקא באמרו חכמים כפי' כן לעשות סייג לתורה אבל בסתמא היכא דאין יכול לקיים המצו' רק ע"פ מצות התורה ולא גם ע"פ מצות רבנן ודאי יכול לברך עליו כנלענ"ד

16. מרומי שדה מסכת סוכה דף מב עמוד א

קטן היודע לנענע חייב בלולב. מוכח דאם אינו יודע לנענע פטור, דאע"ג דעפ"י דין תורה אין הנענועים מעכבין, ובהגבהה בעלמא יצא ידי חובת המצוה, מכ"מ אין מצוה לחנכו אלא באופן שיהיה עושה כשיגדל, שהרי עיקר החינוך הוא משום שיהיה יודע לעשות אחר כך:

17. בכורי יעקב | תרנו: ג.

לעשות כן ע"כ ומה ר"ה לפסוק בפ"ו דנודע לנענע חייב לקמח לו לולב ונחיש יודע לנענע מוחן לו חזיו לולב שלו לברך עליו מטעם חינוך ור"ה נלע"ד כן דהא נגמר' אמרינן דוקא היודע לנענע חייב בלולב אבל פחות מכן לא דיל' דכיון דטעמיה מאוס חינוך הוא כל שאינו יכול לחנכו כשדר שחקנו חכמים לא חקנו חכמים חינוך כלל דהם אמרו והם אמרו ר"ה יחנכו לטוב בלא מעט אדרבה אחי למסרך קו"כמו כן לא חקנו חנוך נקטן לסוכה היכא שאינו יכול לישן עם ע"י שקורא אחא אחא חע"פ שהיה אפשר לחנכו לטוב עם דנשעת אכילה אמו עמאמה שהביא רח"י מסי' תרנ"ח עם איירי נקטן שיהיה לנענע דמחן ייחא לן דקטן פחות מעט מחן עם אינו יודע להוליך ולהביא להעלו' ולהריד' הלולב אבל באינו יודע לנענע י"ל דאינו מחויב כלל לחנכו וגדול מזה כתב המהר"ל דחינוקות שאין יודעין לברך מנענעין הלולב ודיו משמע שראוי לנענע קודם שידע לברך: (ד) כדי לחנכו. אם יושא ידי חינוך

18. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מו/ב

אמר רבי זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא מאי טעמא דינוקא לינוקא קני אקנויי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו

19. רש"י סוכה דף מו/ב

לא ליקני איניש הושענא לינוקא - במתנה, עד שלא יצא בו הוא:

20. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן צה

באם צריך לקנות אתרוג ומיניו לקטן או שסגי ליתן לו בלא הקנאה שפליגי רבונאיתא בזה י"ז סללו תשכ"ז. מע"כ ידידי הנכבד מופלג בתורה ויר"ש הרה"ג מהר"ר אריה לייב ריימאן שליט"א. הגה בדבר חיוב החינוך במצות אתרוג ומיניו שאיתא בסוכה דף מ"ו אר"ז לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביו"ט קמא משום דמקנא קני אקנויי לא מקני ואישתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו, ודאי אין להועיל מה שיקנה לו אחר שכבר יצאו הגדולים דמה יעשה למחר שבאתרוג שאינו שלו נוטלין ולא מברכין משום ספקא דיומא כדאיתא בש"ע סימן תרמ"ט סוף סעיף ה' פסולי ראשון נוטלין בשני אבל לא מברכין, וכן מסיק הגר"א עיי"ש. אבל איכא מחלוקת דיש סוברין שיכול ליתן להקטן בלא הקנאה ויצא בזה ידי חינוך אף שבאמת לא יצא כלל בזה שום מצוה והויא ברכה לבטלה, משום דלא איכפת לן בחינוך שיהיה קיום מצוה, דסגי במה שנדמה להקטן שעושה מצוה, דכן צריך לומר להראב"ן ש'הביא הג"א שתופס עם התינוק כדי שלא יקנה התינוק. אבל המג"א כתב בסימן תרנ"ח ס"ק"ה שהקטן לא יצא שלפי דבריו כתב במ"ב ס"ק כ"ח דשפיר דמי שכתב בש"ע כשתופס עם התינוק הוא לענין שהגדול יכול לצאת בו אח"כ אבל הקטן לא יצא ולא קיים בו אביו מצות חינוך וכן סוברים עוד הרבה אחרונים.

ומשמע שכן סובר המחבר בסימן תרנ"ז שכתב אביו חייב לקנות לו לולב, והוא כלשון הטור שהוא בשביל בני חו"ל שאינו יכול להקנות להקטן אפילו אחר שיצא בו כדי שיוכל לברך האב עליו למחר ביום ב' שלענין הברכה צריך שיהיה שלו גם ביו"ט שני. ולא קשה לפ"ו מה שהקשה מהרש"ל הובא בט"ז סימן תרנ"ז שלא נאמר שצריך

לקנות, משום שהמשנה הא איירי בא"י ששם הוא רק יום אחד ולמחר יוצא גם בשאול, שלכן א"צ לקנות עבור בנו הקטן דיכול האב ליתן לו אחר שיצא הוא, אבל בחו"ל שצריך גם למחר שיהיה שלו כדי שיוכל לברך מוכרח לקנות עבור בנו הקטן אתרוג/אתרוג ומינוי מיוחד.

ואולי גם מהרש"ל שהקשה אינו חולק ע"ז אלא קושייתו היא על סתימת הש"ע שהיה לו לומר בפירושו דבחו"ל חייב לקנות

ובא"י יתן להקטן אתרוג שלו אחר שיצא הוא. וניחא לפ"ז תירוץ הט"ז דמי שידו משגת יקנה לולב לבנו כדי שגם בנו יכול לברך בשעה שאומרים הצבור הלל, שלכאורה לא היה שייך לומר לשון חייב לקנות כי זה אינו חיוב, ועיין בבאור הלכה שהוא רק למדה טובה כי החיוב הוא שהקטן יברך אף שלא בשעת הלל ואף באינו יודע לקרות הלל כלל, אבל הוא משום שלשון חייב לקנות שנקט הש"ע הוא בשביל חו"ל, אבל מה שסתם הש"ע ולא פ' שבא"י שאני שאינו חייב לקנות, הוא משום דעכ"פ הא מי שמשגת ידו צריך לקנות בשביל לברך בשעת ההלל וינענע בשעת ההלל, ומתורץ קושיית מהרש"ל, ועיין בשער הציון סימן תרנ"ח אות ל"ו שהוא ציון על האחרונים הסוברים דמצות חינוך מתקיים גם בשאול, לא הביא שגם מהרש"ל והט"ז סוברים כן, שהוא משום שיש לפרש כוונתם כדבארתי, שלפ"ז אפשר שגם מהרש"ל והט"ז סוברים דגם לחינוך צריך שיהיה דוקא שלו דהקטן באופן שהגדול יצא. אבל משום שאפשר סוברים גם יצא בחינוך בשאול כהראב"ן לא ציין אותם גם באות ל"ד לשיטה שאין יוצא בחינוך בשאול. ובטור ודאי ניחא לשון לקנות משום שהטור היה בחו"ל, ולכן כיון שיש עכ"פ מעלה גם בא"י לא חש מלסתום, ובטור ודאי מסתבר דהוא דוקא דהא במג"א איתא דינו בשם הרא"ש.

21. ספר פרי מגדים על או"ח - אשל אברהם - או"ח סימן תרנז

(א) כדיונו. עמ"א. בשם ירושלמי יע"ש ויראה כל שיוודע מוליך ומביא מעלה ומוריד אעפ"י שאין בקי ממש בנענועים כבס"י תרנ"א חייב לקנות לולב. ובא"י לנענע אין חייב לקנות לולב. אבל נותן לולב לברך עליו מטעם חינוך עט"ז א' י"ל דחו"ל תקנו חינוך בלולב כל שאין יודע לנענע פטור מליטול כלל לולב:

22. ספר עבודה ברורה - ערכין ב

הנהגה מהא דשיעור החינוך לקטן הוא משיוודע לנענע, הוכיח הגרי"ז דהנענועים הם חלק ממצות נטילת הלולב ואינם מצוה נוספת, וכיון דהנענוע הוא מעצם המצוה, לכן קטן שאינו יודע לנענע אינו שייך לגדרי המצוה, ולא שייך חינוך לזה.	ברם זה דוקא בנענועים שבשעת נטילת לולב, אבל הנענועים שבשעת אמירת הלל מוכיח הגר"מ סולוביצ'יק (רשימות שיעורים, סוכה לז:) דהוי קיום נוסף ואינו חלק מעיקר מצות הנטילה, ואחי שפיר
---	---

23. חידושי הגרי"ז מסכת ערכין דף ב עמוד ב

והנהגה בהא דקטן היודע לנענע, הנהגה א"ס נענוע הוא דין במצוה דנטילת לולב הביא אחד ראייה לפני הגר"ח מהא דאיכא דין שיעור בלולב ג' טפחים כדי לנענע, ואף דנענוע אינו מעכב מ"מ לענין חינוך השיעור הוא שצריך שיהא חזי לקיום המצוה בכל דיניה, ובשיטת"מ"ק כאן הביא שצריך שיהא חזי לנענועים של מוליך ומביא שהם מדרבנן, והיינו כנ"ל דבעינן שיהא חזי לקיום המצוה עם כל דיניה ופרטיה, [א"ה, עיין במרומי שדה סוכה דף מ"ב ע"א מש"כ בה].

24. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא/ב

אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא צלווי קא מצלי ביה מיתבי לא יאחו אדם תפילין בידו וספר תורה בחיקו ויתפלל ולא ישתין בהן מים ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי ואמר שמואל סכין וקערה ככר ומעות הרי אלו כיוצא בהן התם לאו מצוה נינהו וטריד בהו הכא מצוה נינהו ולא טריד בהו

25. שערים מצויינים בהלכה

הכא מצוה נינהו ולא טריד בהו. פרש"י נטילתה ולקחתה מצוה היא, ומתוך שחביבה מצוה עליו, אין משאה ושימורה כבוד עליו כו'. וצריך עוד ביאור, הרי מסתמא כבר קיים המצוה, ומה לו לאחזן בידיו בשעת תפלה ולאחר התפלה, ויש לומר דכיון דלאחר התפלה יש לומר הלל הוושענות, ואפילו אחר כן כל שלא טילקן. הרי עדיין טרוד במצוה הוא, דומיא להא דמצינו במס'	שבת (קלג:) גבי המל כשבת, דכל שלא טילק ידיו מותר לו לחלל שבת בחתיכת הציצין אפי' אינן מעכבות, והי"נ כל שלא טילק האתרוג מידיו, הוי טרוד במצוה, והוא חביבה עליו משום שאינה אלא פע"א בשנה, דומיא להא דמצינו במס' מגילה (כא:) כיון דחביבה עליו יהבי דעתייהו ושמעיה. ועי' מה שכתבנו לעיל (לט. ד"ה כל המצות).
--	---

26. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא/ב

תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו ... מאי קא משמע לן להודיעך כמה היו זריזין במצות:

27. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא/ב

תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו נכנס לבית המדרש משגר לולבו בידו ובידו עבדו ובידו שלוחו מאי קא משמע לן להודיעך כמה היו זריזין במצות:

28. רשימות שיעורים | גריד"ס

ש.ס. מנהגן של אנשי ירושלים. יש לעיין אם אנשי ירושלים עשו מה שעשו בגלל חביבות מצוה בלבד או דלמא שלדעתם יש קיום מצות לולב כל היום. והנה התוס' כתבו לעיל (לט.) ד"ה עובר אליבא דחד דעה כי לפי אנשי ירושלים יכולים לברך על הלולב כל היום. וד"ל אע"פ שכל אלו הדברים אין מעכבין מ"מ הואיל ויש בכר מצוה מן המוכרח חשיב כעובר לעשייתו. עכ"ל. לדעה זו מתקיימת מצות לולב באחיזתם כל היום ומנהג אנשי ירושלים אינו חביבות מצוה בעלמא. ונראה שגם הרמב"ם סוכר כך שהרי הביא כספר היד את המנהג דאנשי ירושלים, ואילו היה מנהג של חביבות בעלמא לא היה מהראוי שיזכירונו במשנה תורה.

ולפי"ז? צריכים לכאר איזה קיום מצוה היה לאנשי ירושלים ולמה רק הם קיימו את המצוה הזו. ויתכן שמנהגם היה מיוסד על מצות ושמתחם שבמקדש. וע"פ דעת הרמב"ם (עי' בפיה"מ על המשנה לעיל) שכל עיר ירושלים הייתה נחשבת לחלק של המקדש (ומסתבר שרק במצות ולקחתם אמר' מדאגבהיה נפיק ביה. אבל במצות ושמתחם יש קיום מצוה כל זמן שאוחזים את הלולב. משום כך אחזו אנשי ירושלים את הלולב כל היום לקיים בשלמות את מצות ושמתחם שנהגת כל שבעת הימים ובכל היום עד הלילה. אך מכך יוצא שרק בירושלים שייך קיום זה. אולם כעליות אליהו מובא שהגר"א מוילנא נהג לאחז הלולב כל היום כמנהג אנשי ירושלים, ולפי הג"ל צ"ע⁹⁹.

29. ספר שיח שרפי קודש - סוכות

צריך להבין למה לא מצינו בשום מצוה שיהי' הנוי מצוה וגדול כ"כ כמו נוי סוכה דמצינו בגמ' (סוכה י) עטרה בקרמין וסדינין וגו' והלא זה א-לי ואנוהו קאי על כל המצות, ואמר האדמו"ר מסאכטשוב זצלה"ה דהנה על זה א-לי ואנוהו פי' התרגום ואבני לי' בית מקדשא והגמ' (שבת קלג ע"ב) דרשו התנאה לפניו במצות וי"ל דאלו ואלו דא"ח דהנה ידוע דסוכה רומז על בית המקדש ובית המקדש נקרא נמי סוכת שלום [ובגמ' (סוכה ט) כשם שחל ש"ש על חגיגה כך חל ש"ש על סוכה עיי"ש] וא"כ בסוכה שייכים ה' פירושים הנ"ל בדבר אחד לכן המצוה של נוי גדול כאן בסוכה יותר מבכל המצות ובה מובן למה באה מצות של נטילת ד' מינים בסוכה דאיך שייכים זה לזה אך כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם והפי' הפשוט שקאי על בית המקדש שהשי"ת שורה בתוכו, אולם באלשיך ושאר מפרשים כ' שקאי נמי על כל ישראל ועל כל אחד וא' מישראל שיעשה עצמו מקדש ומשכן להשראת השכינה שיכול השי"ת לשכון בתוכו ממש והיינו ע"י קדושת האיברים שמקדש עצמו עי"ז בא להשראת השכינה [וזהו האבות הן הן המרכבה] וממילא בסוכות שרומז על ביהמ"ק והשראת השכינה וכנ"ל ובא אח"כ ה' מינים שרומז נמי לאיברים כמבואר במדרש לולב נגד השדרה ואתרוג נגד הלב וערבה נגד השפתים והדס נגד העינים ורומז דצריך לקדש כל האיברים ולהגביהם להקדושה ובאלו ה' נכלל כל האדם וצריך להגביה את האיברים וכדאמר בגמרא (סוכה מב) מדאגבהי' נפיק ב' וממילא כשמקדש כל האיברים בא עי"ז להשראת שכינה בתוכו ממש ושייך זה להסוכה שהוא השראת השכינה ג"כ בכללות וכנ"ל וא"ש:

30. ספר ארבעת המינים השלם [ע' תיג-תטו]

מילואים לדיני נטילת לולב

(א) זמן ומקום הנטילה

"שחרית משכימין לבית הכנסת וכו' ומחזירי ש"ץ התפילה ואחר חזרת התפילה נטילין הלולב ומברכין עליו על נטילת לולב ושהחיינו וגומריין ההלל" (טור אורח סי' תרמד).

מה טעם להשכמה זו בתג הסוכות, הרי ביי"ט מאחרים לבא (עיין מגילה כג, א וברמ"א אורח חקטק סי"א) – הסביר הב"ח: משום ד"ורויין מקדימין למצות לולב".

ועדיין צריך טעם, למה אין מקדימין המצוה מיד בבוקר לפני התפילה? – הסביר הגרי"א (בביאורו לאורח תרמ"ד סי"א א) לפי שיש לברך על הלולב בשעת ההלל, כמו שאמרו חכמים (פסחים ק"ז, א): "אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה" וההלל הרי אומרים אחר תפילת שחרית.

דברי הטור לענין נטילת הלולב אחרי תפילת שחרית לפני הלל, תובאו בשו"ע שם סי"א וכ"כ הטור ושו"ע בס"י תרנב: "ועיקר מצותו בשעת ההלל". הרי דעת הטור והשלחן ערוך, שעיקר זמן המצוה לנטילת לולב הוא אחרי תפילת שחרית לפני ההלל.

אמנם בספר "סדר היום" הביא שני מנהגים בזה: יש נוהגים ליטול הלולב בסוכה לפני התפילה ויש נוהגים ליטול בביהכנס' אחרי תפילת שחרית לפני ההלל (כדעת הטור וש"ע). וכתב על זה בשל"ה: "ואני אומר: ירא שמים יוצא ידי שניהם, מאחר שנטילת לולב זמנו כל היום, על כן לא יסיה דעתו ממנו בצאתו מביהכנס' (= לאחר שכבר בירך עליו ועשה הנטילה והנענועים בביהכנס' בשעת ההלל) וילך ממנו אל חיל דהיינו מביהכנס' לסיכה וינענע שם לשש קצוות וכן אני נוהג בכל ימי סוכות, ואחר כותבין זה מצאתי בכתבי הקודש של תלמידי הארי"ל, ענין נטילת לולב, יותר טוב לברך תחלה קודם התפילה, בחיובך בביתך בסוכה עצמה, ואח"כ שאר הנענועים והתקפות יהיו בבית הכנסת. ויותר טוב היה לברך על הלולב

אחר העמידה (= תפילת שמונה עשרה) קודם ההלל בכיתך בסוכה, אך מפני הוראים תעשה כנייל סדר הראשון. והבוחר יבחר עכ"ל השל"ה, וכ"כ בפרי עץ חיים (שער הלולב, פ"ג) ובשער הכוונות (דרושי חג הסוכות, דרוש א) שיש ליטול הלולב בסוכה לפני התפילה. המג"א (תרנ"ב ס"ק ג) הביא מנהג זה בשם השל"ה: "שיענע בסוכה קודם הליכתו לבית הכנסת". בשע"ת (שם ס"ק ב) הביא מהבריך יוסף שכך נהגו קצת המהדרים, הביאו במשנ"ב (שם ס"ק יד). ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק יד) כתב שכך נוהגים היראים וחורדים לדבר ה"י. בבכורי יעקב (חרמד ס"ק א) משבח מנהג זה, כי מלבד הטעם עפ"י הסוד, הרי יש בזה גם משום "וריון מקדימים למצות לולב" (אך הוסיף ליותר שלא להקדים לפני הנץ החמה וכן לברך ברכת התורה לפני הנטילה). וכך נהגו בעל "חכם צבי" (כמו שמעיד עליו בנו הגר"י עמדין בסידורו: "כך היה מנהגו של אביה ז"ל, משכים בבוקר וחולך לסוכה ונוטל שם הלולב בברכה וכל ימי החג ככה"). הגר"ה מוואלאוין (כמובא בכיתר ראש"י ס"י קט); בעל "חתם סופר" (כמובא במנהגי חת"ס פ"ח) ועוד.

על קדמת הלולב לתפילה, יש שכתב לדון מדון "תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם", שהרי מצות תפילה תדירה ומצות לולב אינה תדירה, א"כ יש להקדים לכאורה התפילה לפני נטילת הלולב (אף שמעלת הנטילה בסוכה גדולה היא מאד, הרי לא הוכרה בש"ס ואין בכחה לדחות מעלת תדיר המפורשת במשנה ויסודה מן המקרא – עיין וזבחים פט, א) – עיין בשו"ת או נדברו (ח"ד ס' מח) בשם הגאון רבי משה פיינשטיין, שמכח המיהוה זו יצא לחדש, שאין לנהוג כך לברך על הלולב קודם התפילה, אלא המדקדקים במצות ויחיד המגולה בלבד, הנוהגים כאנשי ירושלים לאחוז הלולב בידם כל היום. שכדי לנהוג כך מוכרחים לברך לפני התפילה (עליהם אין חובת קדימה של התפילה מדיון "תדיר", כי לא נאמר דין "תדיר" לבטל שם מצוה, אלא לענין דין קדימה בלבד), משא"כ רוב העולם בזמנינו שאינם נוהגים כאנשי ירושלים, צריכים לנהוג כדעת השו"ע, לברך אחר תפילה שחרית, אולם ב"או נדברו" שם כתבו לדון בכמה דרכים ליישב המנהג לברך בסוכה לפני התפילה גם בזמנינו, אע"פ שאין אנו נוהגים כאנשי ירושלים עיי"ש.

והנה מלשון השל"ה בשם תלמידי האר"י המובא לעיל, משמע כי גם על פי נסתר, עיקר שעת קיום המצוה היא אחרי תפילת שחרית לפני ההלל כדעת טור ושו"ע (וכ"כ גם בשער הכוונות שם דרוש ה), אלא שלדעתם

גדולה מעלת הנטילה בסוכה יותר ממעלת הנטילה בביהכ"נס בשעת ההלל, לפי זה המתפלל בציבור בתוך הסוכה, לא יקדים לברך על הלולב לפני התפילה, אלא ימתין מלבדך עד שעת ההלל. כי בזה הוא מקיים שתיין: מצות לולב בעיקר זמנה, היינו בשעת ההלל וגם בתוך הסוכה. משום כך יש נוהגים, לעשות סוכה סמוך לבית הכנסת, כדי שתיכף אחר חזרת השי"ן של תפילת שחרית, יצא הקהל לקיים מצות לולב ותנעושים בתוך הסוכה (כף החיים חרמד ס"ק ג) משעה"כ כתב דטוב יותר להתפלל בתוך הסוכה, ועדיין לא נתברר, איך ינהגו המתפללים תפילת שחרית כוונתיו עם הנץ החמה, אימתי יברכו על הלולב? שהרי זמן מצות לולב לכתחלה משעת הנץ החמה, אבל משעלה עמוד השחר ועד הנץ החמה אינו יוצא אלא בדיעבד (כמובא בב"י ס' חרנב). ואיך יברכו על הלולב לפני התפילה? – עמדו על כך ב"מחצית השקל" (חרנב ס"ק ג) ר"בכורי יעקב" (שם ס"ק ב) וכתבו שבדאי יש להם ליטול הלולב אחרי תפילת שחרית לפני ההלל (כדעת טור ושו"ע), וכדי שלא להפסיד מעלת הנטילה בסוכה (בביהכ"נס, שאין שם סוכה), כתב בבכורי יעקב: "אחר שיצא מבית הכנסת, יענע הלולב בסוכה בלא ברכה" (היינו, כמנהג בעל השל"ה, המובא לעיל). עיין ב"סדר היום" שאל יפירוש אדם עצמו מן הציבור בזה. אין לו ליחיד ליטול הלולב בסוכה לפני התפילה, במקום שהציבור נוהג להתפלל עם הנץ החמה ונוטלים הלולב בביהכ"נס בשעת ההלל. כי מעלת התפילה בציבור (= ותפילת וותיקון עם הנץ החמה) וכן נטילת הלולב ואמירת ההלל ברוב עם הדרת מלך ובמקום קדוש כבית הכנסת, אינה גרועה ממעלת קיום המצוה בסוכה ביחיד לפני התפילה, אלא אדרבה תוספת מעלה וקדושה יש בזה ולעולם אל יפירוש אדם עצמו מן הציבור.

ב"שער הכוונות" (דרושי חג הסוכות, דרוש א) כתב: "יהנה טוב הוא שאחר 'עלות השחר שהוא כבר יום' קודם שתתפלל, תטול הלולב בתוך הסוכה" עכ"ל. מדבריו משמע לכאורה שאפשר ליטול הלולב לכתחלה משעלה עמוד השחר. על פי זה היו נוהגים קצת אנשים (שרצו לשנות משקל חם לפני התפילה ולא לפני נטילת לולב – ראה הטעם לחלו אות י) להקדים נטילת הלולב, משעלה עמוד השחר. עיין בשד"י חמד מע' ל קמא אות יא שהוהיר מאד לבטל מנהג זה, שלא לעשות כך לכתחלה וכתב לפרש גם בדברי "שער הכוונות", כי מה שכתב "שהוא כבר יום" רוצה לומר שכבר הנץ החמה עי"ש שהאריך בזה הרבה. וכבר נתבאר דעת הפוסקים שלא להקדים הלולב לפני הנץ החמה.

31. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לז עמוד ב

אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא - למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד - למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתנו הכי, אמר רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מוליך ומביא - כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד - כדי לעצור טללים רעים.

32. כפות תמרים מסכת סוכה דף לז עמוד ב

גמרא אר"י מוליך ומביא כו' אר"י בר חנינא כו' איכא למידק מאי בינייהו דהנך טעמי ואפשר דאיכא בינייהו דלמ"ד מוליך ומביא למי שד' רוחות שלו א"צ להוליך ולהביא לכל רוח ורוח מד' רוחות העולם אלא מוליך למזרח ומביא למערב ובהך הולכה והובאה סגי דמי שמושל בשתי רוחות הוא מושל בד' אבל למ"ד טעמא כדי לעצור רוחות רעות צריך שיוליך ויביא לכל ד' רוחות לעצור מכל הרוחות רעות וכו"נ מדברי רש"י דמנחות (דף סב) שכתב מוליך ומביא לצפון ודרום ומזרח ומערב כדי לעצור רוחות רעות הבאות מד' רוחות ע"כ ודוק:

33. ערוך לנר מסכת סוכה דף לז עמוד ב

בגמרא כדי לעצור טללים רעים. י"ל במה פליגי ב' הטעמי' של ר' יוחנן ושל ר"י בר חנינא גם העיר הכפ"ת מאי בינייהו ע"ש שנדחק למצוא איכא בינייהו ולענ"ד י"ל שלא פליגי ושני הטעמים אמת דהרי יש להקשות לטעם דר' יוחנן דעושה לשם הקב"ה שד' רוחות העולם ושמים וארץ שלו למה עושה כן במצות תנופה דוקא ולא בשאר מצות הקרבנות ולכן י"ל דס"ל ג"כ הטעם דמעכב הפורענות אכן לנגד זה שלא יחשוב לעשות המצוה רק לצורך עצמו ולא לשם הקב"ה לכן צריך לחשוב ג"כ לעשות לשם מי שארבע רוחות העולם ושמים וארץ שלו ...

34. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרנא

הנענועים הם לששה קצוות ד' רוחות ומעלה ומטה והעניין הוא דמוליד ומביא למי שארבע רוחות שלו מעלה ומטה למי שהשמים והארץ שלו [גמ' שם] להורות שהקב"ה מושל בשמים ובארץ ובכל רוחות העולם כעניין לך ד' הגדולה וגו' לך שמים אף לך ארץ כי ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד וכעניין כוונת אחד שבק"ש כמ"ש בסי' ס"א ע"ש ועוד כדי לעצור רוחות רעות וטללים רעים [שם] כלומר דכל מצוה מעכבת את הפורעניות וגם שירים של המצוה מעכבת [שם] וביחוד כשעושים בשמחה כדכתיב בתוכחה [דברים כח, מז] תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ולכן עתה שהיא זמן שמחתנו ומקיימים עיקר המצוה שהיא הנטילה ושירי מצוה שהם הנענועים ואנו מראים שמוסרים נפשותינו וגופינו לד' לעבוד אותו יתברך בשמחה וממילא שבזכות זה יעצור מעלינו כל מיני צרות המכונים בשם רוחות רעים וטללים רעים כלומר שכל הצרות באים מפני חלק השטן שהוא יורד ומסטין עולה ומקטרג ועושים זה על דרך יגער ד' בך השטן [כ"מ בגמ' שם ודו"ק] וזהו הושיענו אלקי ישענו מאלו הנזקין וכן אנא ד' הושיעה נא:

35. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרנא סעיף כא

צו חכמים לנענע בשעת הברכה ובשעת הלל ועניין הנענוע מפורש במדרש אמור [פרשה ל'] לפי שבר"ה באים לדין כל העולם ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם ע"ש והיינו דכתיב [דברי הימים א' טז, לג] אז ירננו עצי היער מלפני ד' כי בא לשפוט את הארץ כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ד' זכאין כשבא לשפוט את הארץ ובמה ירננו בהודו והושיעה נא [ב"י] דאחר זה כתיב הודו לד' וגו' ואמרו הושיענו אלקי ישענו [תוס' ל"ו: ד"ה בהודו] ומפני מה נבחרו ד' מינים אלו לפי שבחג גדונים על המים [ר"ה ט"ז]. ואלו הד' מינים גדילים על המים וכשעושים בהם מצוה מתברכים המים ולכן שמחים בהם:

36. ספר ברכת דוד [קצח-ט]

בדברי רש"י ז"ל (תהלים יח, ד) בביאור הכתוב "מהלל אקרא ה' ומן אויבי אושע" - בהלולים אקרא ואתפלל לפני תמיד, כלומר, אף לפני התשועה אני מהלל, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי ע"כ. והוא כדרך שתקן בברכת ליל הפסח "אשר גאלנו ונאל את אבותינו במצרים", ולהלן "כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיעו למועדים ולרגלים אחרים... ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" היינו שמעשיו אנו מתחייבים כבר להודות לה' יתברך גם על חסדיו שיעשה עמנו בעתיד.

כיוצא בדבר מצונו ב"מודים דרבנן" שאומרים "על שהחייטנו וקימתנו, כן תחייטנו ותקימנו ותאסוף גלויותינו לחצרות קדשך", נכלל כאן הודאה על החסד שבעבר ושבעתיד, על החסד שבעבר - "שהחייטנו וקימתנו" על החסד שבעתיד - "כן תחייטנו", על כל אלו אנו מודים לא-ל ההודאות, לפי שזו היא המטבע האמיתית של הודאה למי שאמר והיה העולם [והיינו דאמרו חז"ל (ברכות נד, א): "נותן הודאה על העבר וצווק על העתיד". ואף שהמשמעות היא שהוא רק מתפלל, אך הבוטח בה' באמת, הרי כאשר הוא מתפלל על העתיד הוא בוטח בישועתו, וכבר מעתה רואה את הישועה העתידה, ומכיון שכן, צעקתו משולבת בהודאה כי מעתה הוא כבר מאמין ורואה בישועתו, וזוהי דרך ההודאה שיש להודות לה' יתברך.

כמו כן הוא הענין בט"ו בשבט, בשעה שמברכים על הפירות. כי טעם אכילת הפירות בט"ו בשבט הוא כדי לברך עליהם ולהודות לה' על החסד אשר הוא עושה עמנו, לכן מן הראוי כבר באותה שעה לבקש על העתיד, שבקשה זו הוא כחלק מן ההודאה כפי שהורנו חז"ל "נותן הודאה על העבר וצווק על העתיד", וכמבאר ברש"י ז"ל, "אף לפני התשועה אני מהלל, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי".

ולפיכך נוהגין לבקש על אתרוג בט"ו בשבט שהוא עת הודאה על הפירות. והמנהג לבקש על אתרוג דוקא, כי בפרי הדר זה מקיימין מצות ה' בנטילת לולב, ובבקשתנו על פרי זה אנו מוכיחים צפייתנו לקיום

והנה משמו של הרה"ק מלובלין ז"ע אמרו, שענין ההודאה אינה רק להודות על העבר אלא גם על העתיד, וההוכחה לכך היא ממה שמצינו אצל לאה שהודתה את ה' רק על העבר באמרה: הפעם אודק את ה' ותעמוד מלדת (בראשית כט, לה). רצה לומר משום שלא הסתפקה בהודיה רק על העבר - הפעם אודה את ה', לכן - ותעמוד מלדת. ומכאן שראוי כבר מתחילה להודות על הטובות העתידים מקור הדברים המה

37. במדבר פרשת קרח פרק יז

(ז) דבר אל בני ישראל וקח מאתם משה משה לבית אב מאת פלגישאקם לבית אבתם שנים עשר משות אש... (יח) ואת שם אהרן תכתב על-מטה לוי כי משה אהרן לראש בית אבותם... (כ) והנה האיש אשר אהרן-בו משהו יקרה וקשפתי מעלי את-מלכות בני ישראל אשר הם מלינם עליכם... (כג) ויהי מקחרת ויבא משה אל-אהל העדות והנה פרח מטה-אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצו ציץ ונגמל שקדים: (כד) ויצא משה את-פלג-המטות מלפני יקח אל-פלג בני ישראל ויך אתו ויקחו איש מטהו: